تحلیل آسیب شناسی تقلب و سرقت علمی:
بر اساس یک تحقیق کیفی

رضوان اجاقی، محمود کیوان آرا*، مظفر چشمه سهرابی، احمد پاپی

چکیده

مقدمه: امروزه با پدیدار شدن نهادی به نام دانشگاه که مسؤولیت تربیت علمی و اخلاقی نسل تحصیل کرده و متخصص را به عهده دارد، دیگر ابعاد سرقت علمی به افراد خاصی محدود نمی‌ماند و در واقع هر نوع چشم‌پوشی از این عمل به-خصوص در عرصه دانشگاهی، چه بسا نتایجی هولناک در پی داشته باشد. بنابراین شایسته است برای پیشگیری از روند رو به رشد پدیده تقلب علمی به ریشه‌ها پرداخت. لذا مطالعه حاضر با هدف شناخت آسیب‌ها و دلایل مؤثر بر شکل‌گیری تقلب و سرقت علمی به تجربیات صاحب‌نظران دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در این زمینه پرداخته است.

روش‌ها: روش مطالعه کیفی است که با استفاده از مصاحبه عمیق انجام شده است. شرکت‌کنندگان صاحب‌نظرانی از اعضای هیأت‌علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۹۰-۸۹ بودند. از روش نمونه‌گیری هدف‌مند استفاده شد. حجم نمونه به اشباع اطلاعات بستگی داشت.

نتایج: علل مؤثر در شکل‌گیری تقلب و سرقت علمی در جامعه دانشگاهی در پنج گروه فرهنگی، پرورشی، اقتصادی، اجتماعی و آموزشی به دست آمدند.

نتیجه‌گیری: نتایج در دو گروه عوامل درونی و بیرونی دسته‌بندی شدند. عوامل درونی مربوط به استعدادها، ادراک و دریافت‌های خود شخص از طریق کانال‌های خانواده و جامعه بودند. عوامل بیرونی نیز از محیط اطراف بر عملکرد شخص در انجام کار پژوهشی نیرو وارد می‌کنند. در این مورد شخص در ارتکاب تخلف به طور اختیاری و غیر اختیاری، از محیط تأثیر می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: آسیب‌شناسی، تقلب، سرقت علمی

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ویژه‌نامه توسعه آموزش و ارتقای سلامت/ اسفند۱۳۹۰؛ ۱۱(۹): ۱۰۶۳تا ۱۰۷۳

مقدمه

بنابر دیدگاه برخی از آسیب شناسان اجتماعی، همواره درصد کمی از تخلف‌ها در جامعه وجود دارد که این درصد، نرمال و قابل تحمل است. اما اگر در جامعه‌ای این درصد رو به فزونی رفت، به طور قطع برای افراد جامعه مشکل ساز خواهد شد(۱). برای جلوگیری از چنین فاجعه‌ای، نهادها و مسؤولان باید در تلاش کشف بسترها، عوامل و عناصر مؤثر بر تخلفِ شکل گرفته در جامعه بپردازند. از جمله انحرافاتی که در جوامع وجود

* **نویسنده مسؤول:** دکتر محمود کیوان‌آرا (دانشیار)، گروه مدیریت و خدمات بهداشتی درمانی. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی. مرکز تحقیقات عوامل اجتماعی موثر بر سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.
keyvanara@mng.mui.ac.ir
رضوان اجاقی، دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. (rezvan_ojaghi@yahoo.com)؛ دکتر مظفر چشمه سهرابی (دانشیار)، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. (sohrabi51@yahoo.com)؛ احمد پاپی، کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی. دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. (papi@mng.mui.ac.ir)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۱۱/۱، تاریخ اصلاحیه: ۹۰/۱۲/۱۷، تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۲/۲۲

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

دارد، در زمینه علم است. گاهی تکیه زیاد بر اکتشافات اصیل و مهم (در اخلاقیات علم) ممکن است در شرایطی، انگیزه‌ای جهت تحریک رقبا برای دست زدن به کارهای غیر قانونی و یا تقلب‌آمیز گردد. واقعیت این است که ساخت هنجاری علم، در عین حال سبب بروز و یا شناخته شدن انحرافات نیز هست. دو مورد از جدی‌ترین تخلفات از هنجارهای اجتماعی علم تقلب و سرقت تألیفات، اختراعات و به طور کلی آثار دیگران است که به مفهوم نقض اعتماد و تجاوز به تملک یافته‌های ذهنی دیگران محسوب می‌شود(۱).

این انحرافات در عرصه هنجارهای اجتماعی دارای سطوح متفاوتی هستند. سرقت علمی و سایر اشکال سوء رفتار تقلبی با اخلاق فردی (فرد دانشمند)، گروهی (اجتماع علمی) و اجتماعی (کل جامعه) در ارتباط‌اند(۲). این سه سطح گرچه متمایزند ولی متأثر از یکدیگر هستند. اگر فردی دانشمند به عنوان یک فرد، دارای اخلاق حسنه باشد ممکن نیست دست به چنین رفتاری بزند. همین طور اگر در کشوری و در شاخه علمی، هنجارها و بسترهای لازم به وجود آمده باشد عضو دانشمند نمی‌تواند به راحتی از صداقت علمی تخلف کند. همچنین اگر در جامعه‌ای اخلاق و نه ضد اخلاق، در عمل و نه در حرف، حاکم باشد، کسی بر علیه موازین حاکم عمل نمی‌کند و آنگاه به یقین اخلاق‌شکنی علمی هم محکوم خواهد بود(۲). اما ایجاد چنین شرایطی خود، محتاج تحلیل آسیب‌ها و عوامل مؤثر در شکل‌گیری ضد اخلاق‌ها و ضد هنجارها در علم است. توجه به دلایل شکل‌گیری چنین رفتارهایی برای ریشه‌یابی، زمینه‌ساز پیشگیری و از میان برداشتن آنها است.

امروزه نیازمند مرور این مسأله و بازاندیشی آن هستیم. چرا که در گذشته معمولاً هر عملی از این دست، میان قشر فرهیختگان رخ می‌داد و دود آن نیز تنها به چشم خودشان می‌رفت؛ اما امروزه با پدیدارشدن نهادی به نام دانشگاه که مسؤولیت تربیت علمی و اخلاقی نسل تحصیل کرده و متخصص را به عهده دارد، دیگر ابعاد سرقت علمی به افراد خاصی محدود نمی‌ماند و در واقع هر نوع چشم‌پوشی از این عمل به خصوص در عرصه دانشگاهی، چه بسا نتایجی هولناک در پی داشته باشد(۳). به گفته برگمن، اگر بدانیم کسی که مدرک دانشگاهی خود را با جعل و انتحال به دست آورده، پلی ساخته است، آیا حاضریم با ماشین بر آن تردد کنیم؟(٤)

بنابراین شایسته است برای پیشگیری از روند رو به رشد پدیده تقلب علمی به ریشه‌ها پرداخت و در این کنکاش علمی جامع‌نگر بود. رابطه متقابل مؤلفه‌های شناختی، خانوادگی و فیزیولوژیک، روانشناختی، اجتماعی، مدیریتی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را با هم لحاظ کرد(۵) زیرا که بی تردید بر چگونگی و میزان شکل‌گیری تقلب‌ها و سرقت‌های علمی تأثیر گذارند. مؤثر بودن این مؤلفه‌ها غیر قابل انکار است اما میزان مشارکت همه این امور را نمی‌توان به طور قطع در همه جوامع یکسان دانست چرا که در کنار هر کدام از این عوامل، نیروهای غالب دیگری نیز وجود دارند که بومی هر جامعه‌ای است و ممکن است با کشف آن نیروها، مؤلفه‌های نام برده تأثیر خود را بر شکل‌گیری هنجار شکنی‌های علمی تا حدودی از دست بدهد. همچنین در ذکر این عوامل باید انعطاف‌پذیری بیشتری وجود داشته باشد. لذا در این مقاله قصد داریم به شناخت آسیب‌ها و دلایل مؤثر بر شکل‌گیری تقلب و سرقت علمی با استفاده از تجربیات صاحب‌نظران دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بپردازیم.

روش‌ها

بنای مطالعه حاضر بر روش تحقیق کیفی است که با استفاده از مصاحبه عمیق انجام شده است. شرکت‌کنندگان در مطالعه صاحب‌نظرانی از اعضای هیأت‌علمی دانشگاه با سابقه بالا، عضو کمیته اخلاق در پژوهش، عضو هیأت داوری مقالات و پایان نامه‌ها، عضو کمیته ارتقای هیأت‌علمی، مدیران مسؤول یا سردبیر

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

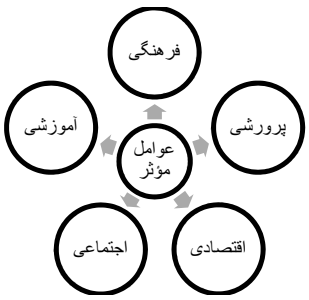
مجلات دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۳۸۹-۹۰ بودند که تمایل به شرکت در مطالعه و انگیزه لازم برای مصاحبه و همکاری را دارا بودند. برای انجام تحقیق، از روش نمونه‌گیری هدف‌مند استفاده شد. حجم نمونه به اشباع اطلاعات بستگی داشت. بر این اساس ۲۱ مصاحبه حضوری انجام شد. مصاحبه‌ها ضبط شدند. مدت زمان مصاحبه‌ها بین ۳۰ الی ٦۰ دقیقه متغیر بود.

برای کسب اعتبار لازم با استفاده از راهنمایی‌ها، تجربه و کمک استاد راهنما، ابتدا چند مصاحبه به صورت آزمایشی انجام شد. پس از انجام اصلاحات لازم، محقق دست به شروع کار زد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش بر مبنای روش تجزیه و تحلیل موضوعی است.

صحبت‌های ضبط شده بلافاصله بعد از انجام هر مصاحبه، ابتدا بر روی کاغذ پیاده و سپس در کامپیوتر تایپ و ذخیره شدند. ثبت علایم حاشیه‌ای نیز از قبیل سکوت، تأسف و غیره در این مرحله برای مرتبط ساختن داده‌ها انجام شد. سپس متن مصاحبه‌ها چندین بار خوانده و مرور شدند به طوری که پژوهشگر در داده‌ها تسلط کافی پیدا کند. در مرحله سوم داده‌ها به واحدهای معنایی (کد) در قالب جملات و پاراگراف‌های مرتبط با معنای اصلی شکسته شدند. واحدهای معنایی نیز چندین بار مرور و سپس کدهای مناسب هر واحد معنایی نوشته شدند. به این صورت که در هر کدام از مصاحبه‌ها، موضوعات از یکدیگر مجزا می‌گردند و سپس هر موضوعی به زیر مجموعه‌های دیگری تقسیم شده و به این ترتیب موضوعات و زیر موضوعات همه مصاحبه‌ها مشخص شدند. کدها بر اساس تشابه مفهومی و معنایی طبقه‌بندی و تا حد امکان کوچک و فشرده می‌شوند. روند تنزل در داده‌ها در تمام واحدهای تحلیل و طبقات فرعی و اصلی جریان داشت. در نهایت داده‌ها در طبقه‌های اصلی که کلی‌تر و مفهومی‌تر هستند، قرار گرفتند و سپس تم‌ها انتزاع و پیشنهادات ارائه شدند(٦).

نتایج

افراد شرکت‌کننده در این مطالعه اعضای هیأت‌علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان هستند که متشکل از ۳ عضو کمیته اخلاق در پژوهش‌ها، ۳ عضو کمیته ارتقای هیأت‌علمی، ۲ عضو کمیته طرح تحقیقاتی، ۵ داور مقالات داخلی و خارجی و پایان‌نامه‌ها، ٤ سردبیر و ۱ مدیر مسؤول، ۲ معاون پژوهشی و ۱ ناشر هستند. تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه منجر به شکل‌گیری ٤۰۰ کد اولیه، ۳۲ موضوع با ۵ عنوان گردید. علل مؤثر در شکل‌گیری تقلب و سرقت علمی در جامعه دانشگاهی در پنج عامل فرهنگی، پرورشی، اقتصادی، اجتماعی و آموزشی دسته‌بندی شدند. (نمودار ۱).

نمودار ۱: عوامل مؤثر در شکل‌گیری تقلب و سرقت علمی در جامعه دانشگاهی

۱. عوامل فرهنگی

عوامل فرهنگی تأثیرگذار بر تقلب و سرقت علمی را می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد:

۱.۱. ضعف ارزش‌های اخلاقی

برخی از صاحب‌نظران بر این عقیده‌اند که ضعف ارزش‌های اخلاقی در فرهنگ یک خانواده در شکل‌گیری ارزش‌های اخلاقی فرد در اجتماع تأثیر خواهد گذاشت. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

«اینجا عوامل شخصیتی مطرح می‌شه. در بخشی از این عوامل هم خصلت ذاتی فرد به تربیت و فرهنگ شکل گرفته در خانواده برمی‌گرده و این که ارزش‌های اخلاقی چقدر در شخص پرورش یافته!» (مصاحبه شماره ١٤).

«اگه آگاهی داریم و غفلت می‌کنیم مشکل شخصیتی وجود داره... به پایبندی به اصول اخلاقی افراد برمی‌گرده!» (مصاحبه شماره١٣).

٢.١. راحت طلبی

یکی دیگر از عواملی که بر ارتکاب تقلب و سرقت علمی تأثیرگذار است راحت‌طلبی و انتخاب ساده‌ترین کار و کمترین زحمت برای گرفتن بهترین امتیاز است. مشارکت‌کننده‌ای چنین می‌گوید:

«وقتی که شما از یه کار شسته رفته و آماده کپی بر می‌دارین، مسلماً زمانی که صرف می‌کنید خیلی خیلی کمتره تا کسی که اولین بار ایده‌ای رو شروع کرده به انجامش. طبیعتاً بشرم خب دنبال کار راحته!»(مصاحبه شماره ٦).

«گاهی برای سریع‌تر به نتیجه رسیدن، افراد دست به تقلب می‌زنن. چرا بره ٥٠٠تا کتاب بخونه برا یه پایان نامه؟! خیلی راحت کپ می‌زنه...» (مصاحبه شماره١٦).

٣.١. فقدان علاقه و انگیزه

به عقیده مشارکت‌کنندگان علاقه و انگیزه در افراد به منظور پژوهش عاملی است که در درون شخص باید وجود داشته باشد. شخص بی علاقه و بی‌انگیزه ممکن است در پژوهش دچار تخلف و انحراف شود. مشارکت‌کننده‌ای چنین می‌گوید:

«وقتی به پژوهش علاقه‌ای ندارم اما مجبورم برای گرفتن ارتقا و مدرک، کار علمی انجام بدم، می‌رم کانال می‌زنم! *کپی پیست می‌کنم یا می‌دم یکی دیگه کارو انجام بده به اسم من»* (مصاحبه شماره ٦).

«مدرک گرایی شدن جامعه ما متأسفانه علاقه و انگیزه رو از دانشجویان گرفته و باعث شده تنها کسایی که به تحصیل علاقه دارن وارد دانشگاه نشن... دانشجو فقط نمره می‌خواد نه یادگیری و علاقه»(مصاحبه شماره١١).

٤.١. روابط به جای اصول و ضوابط

شکل‌گیری روابطی از قبیل فامیلی، دوستانه، رئیس و مرئوس، استاد و دانشجو در وقوع روشی از تقلب و سرقت علمی مؤثر است که با عنوان سهام‌بخشی مطرح شده است. در این روش اشخاص بنابر شکل‌گیری روابط ذکر شده به اضافه و حذف کردن اسامی افرادی می‌پردازند که در هیچ یک از مراحل انجام پژوهش ارائه شده شرکت نداشته اند. مشارکت‌کننده‌ای چنین می‌گوید:

«مواردی که بسیار قابل تأمل هستش اینه که دوستان دانشجو با هم قرار می‌ذارن که اسامی همدیگر را در مقالاتی که نوشتن بنویسن!» (مصاحبه شماره ٢٠).

«گاهی کسانی که وابستگی فامیلی دارند در دانشگاه، مثل برادر خواهر، زن وشوهر و... مقاله‌هایی که چاپ می‌کنن اسم همدیگه رو هم می‌زنن با توجه به این که اینا فیلدهاشون باهم فرق داره!»(مصاحبه شماره ٣).

٥.١. ضعف ایمان

به عقیده برخی از صاحب‌نظران فقدان ایمان عامل دیگری است که سبب می‌شود شخص مرتکب غیر اخلاقی علمی شود. مشارکت‌کننده دیگری در این زمینه می‌گوید:

«اگر علم داریم و غفلت می‌کنیم، مشکل ارزش‌ها وجود داره. ضعف ایمان، ضعف تقوا، چنین مسائلی محقق رو دچار رکود می‌کنه» (مصاحبه شماره١٤).

٢. عوامل پرورشی

عوامل پرورشی تأثیرگذار بر تقلب و سرقت علمی چهار دسته به شرح زیر هستند:

١.٢. عدم تخصص کافی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

عدم اطلاعات کافی و تخصص لازم، دلیل دیگری است بر به دام افتادن پژوهشگر در دام غیر اخلاقی‌های پژوهشی. مشارکت‌کننده‌ای دراین زمینه می‌گوید:

«عدم آشنایی فرد با موضوع پژوهش و عدم تسلط کافی بر همه جوانب و منابع موضوع پژوهش باعث می‌شه که به طور ناخواسته در دام بعضی تقلب‌ها و سرقت‌ها بیافته. مثلاً ایده‌ای رو به اسم خودش می‌ده اما نمی‌دونه این قبلاً مطرح شده» (مصاحبه شماره۱۱).

۲.۲. ناآگاهی از قوانین مربوطه

به عقیده صاحب‌نظران ناآگاهی درباره روش‌های پرهیز از تقلب و سرقت علمی از عواملی است که به دلیل عدم تلاش شخص برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد پژوهش اتفاق می‌افتد. مشارکت‌کننده‌ای می‌گوید:

«مقاله‌ای برای نشریه ما آمد که قبلاً به نشریه دیگه‌ای فرستاده شده بود. وقتی با شخص تماس گرفتیم و جریان رو ازش خواستیم گفته من نمی‌دونستم این کار مشکل داره! مقاله دادم منتظر بودم یک کدوم از این نشریه‌ها مقاله منو بپذیره...» (مصاحبه شماره ۲).

۳.۲. ضعف در نگارش

اشخاصی که توانایی نوشتن و پروراندن مطلب را ندارند به ناچار از مقالات دیگران تقلید می‌کنند. این کار سبب می‌شود که جملات مشابه در مقاله ظاهر شوند و در ذهن شخص سوم چنین ایجاد شود که مقاله قبلاً نیز خوانده شده است. در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان چنین می‌گوید:

«گاهی وقت‌ها هم اسلاید مقالات رو می‌گیرن چون شخص نمی‌تونه به دلیل ضعف نوشتاری خودش بنویسه! مجبور می‌شه مقاله‌ای به عنوان الگو انتخاب می‌کنه و داده‌های خودش رو در قالب جملات اون مقاله می‌نویسه...این کار خطاست!» (مصاحبه شماره۵).

۴.۲. ضعف در ترجمه

عدم توانایی در ترجمه مقاله به زبان خارجی سبب می‌شود افراد از مقالات خارجی الگو بگیرند. در پی انجام این کار نرم افزارهای سرقت یاب، که مقاله‌ها را برطبق بسامد مشابهت جمله با مقالات موجود، می‌سنجند می‌توانند فردی که مرتکب این تقلب شده را معرفی کند. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه چنین اظهار می‌دارد:

«وقتی می‌خوایم به انگلیسی بنویسیم می‌بینیم که کپی پیست باعث میشه حداقل ساختار جمله درست باشه، اگه بخوایی ریووردش(Reword) کنید نگران این هستید که نکنه ساختارش غلط باشه.. بنابراین بدون تغییر در ساختار جمله فقط میان چندتا کلمه‌اش رو عوض می‌کنن...» (مصاحبه شماره ۲۱).

۳. عوامل آموزشی

۱.۳. آموزش محور بودن مدارس و دانشگاه‌ها

یکی دیگر از علل ارتکاب به تقلب و سرقت در پژوهش این است که سیستم آموزشی کشور بیشتر بر مبنای آموزش محور است و آموزش و انجام پژوهش در مدارس و دانشگاه‌ها نادیده انگاشته می‌شود. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«آگاهی از انجام چگونگی پژوهش صحیح بسیار مهمه که در آموزش ما صورت نمی‌گیره! مدارس و دانشگاه‌ها تا کارشناسی، آموزش محورن و شخص در معرض پژوهش قرار نمی‌گیره» (مصاحبه شماره۱۰)

۲.۳. توجه به کمیت به جای کیفیت

پذیرش در دانشگاه‌ها در سطوح بالا، استخدامی‌ها، ارتقاها و انتساب‌ها با توجه به تعداد مجموعه مدارک علمی-پژوهشی فرد انجام می‌شود. این موضوع دلیلی بر ایجاد رقابت ناسالم در افراد می‌شود. افراد سعی می‌کنند در کوتاه‌ترین زمان بیشترین آمار را کسب کنند که عاملی برای استفاده از راه‌های میان‌بر و غیر اخلاقی است.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:
«وقتی در گزینش و مصاحبه‌ها از افراد می‌پرسیم چندتا مقاله داری؟ یعنی اهمیت داده نمی‌شه اگه مقاله یکی بوده اون یکی چه دردی رو از جامعه دوا کرده.. » (مصاحبه شماره ۱۰).
«گاهی وقتا اهداف مجموعه باعث می‌شه از خیلی چیزا چشم پوشی کرد. وقتی افزایش مقالات هدف می‌شه، اشتباه رخ می‌ده.. فقط به تعداد اهمیت داده می‌شه مهم نیست چی تولید شده!» (مصاحبه شماره۹).

۳.۳. آموزش و اطلاع‌رسانی ناکافی
عدم آموزش کافی و عدم برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی به پژوهشگران سبب می‌شود فرد، به دلیل ناآگاهی مرتکب خلاف علمی شود. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:
«.. از اول ترم تا حالا هیچ کارگاهی ندیدم که برگزار شه و چنین مواردی رو آموزش بده»(مصاحبه شماره۱۸).
«اما قسمت عمده این اتفاق دلیلش ناآگاهی محققان و افراده! چون از طرفی آن چنان که باید در سطح دانشگاهی آموزش و اهمیت این قضیه اطلاع‌رسانی نمی‌شه» (مصاحبه شماره ۵).

٤.۳. اجبار در پژوهش
اجبار در پژوهش عاملی است که افراد را به ارتکاب تخلف سوق می‌دهد. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:
« اجبار می‌کنن مثلاً پایان‌نامه باید ۵۰ صفحه باشه. وقتی مطلب واقعی کسب شده ۳۰ صفحه اس شخص بره بقیه رو چطور پر کنه؟ این ور و اون ور کپی می‌کنه به اسم خودش ارائه می‌ده!» (مصاحبه شماره ٦).

۵.۳. زمان
عامل زمان عاملی است که در برنامه‌ریزی‌های نا صحیح آشکار می‌شود. پژوهشگر به دلیل کمبود زمان مجبور به استفاده از راه‌های غیر اصولی می‌شود. مشارکت‌کننده‌ای می‌گوید:
«آیین‌نامه دانشگاه می‌گه دانشجو باید در ترم ۲ عنوان پایان‌نامه اشو انتخاب کرده باشه، اما عملاً این اتفاق نمی‌افته. اگر بتونیم در ترم ۲ عنوان پایان‌نامه دانشجو رو تصویب کنیم. بعدش دانشجو یک سال فرصت داشته کامل رو پایان‌نامه کار کنه و همه مطالب رو سر فرصت مرور کنه. بنابراین اینجوری سرقت علمی کمتر می‌شه» (مصاحبه شماره۲۰).

٤. عوامل اجتماعی

۱.٤. عدم کنترل و نظارت کافی
عدم کنترل و نظارت کافی در همایش‌ها و سمینارها، در پایان‌نامه‌ها توسط اساتید راهنما، کمیته‌های پژوهشی و مسؤولان ذی‌صلاح باعث پیشرفت وقوع تقلب و سرقت علمی در جامعه می‌شود. مشارکت‌کننده‌ای چنین می‌گوید:
«عامل این که تو همایش‌ها (این اتفاق می‌افته) اینه که نظارت دقیقی مبنی بر واقعی بودن، صورت نمی‌گیره. سنگ مفت! گنجشک مفت! خیلی ساده یه مقاله چاپ می‌کنن امتیاز می‌گیرن» (مصاحبه شماره ۱۲).
مشارکت‌کننده دیگر چنین می‌گوید:
«کم کاری برخی اساتید که نظارت دقیق ندارن. میان تازه روز دفاع، پایان‌نامه رو می‌بینن. استاد هرچی احاطه کمتری به موضوع داشته باشه، ه رچی دانشجو نوشته فکر می‌کنن ابتکار خود دانشجو هست. نمی‌دونن تقلبه!» (مصاحبه شماره ۱۱).

۲.٤. به روز نبودن قوانین
قوانین موجود در دستگاه قضایی کشور به دلیل قدیمی بودن توانایی پاسخ‌گویی به مشکلات جدید در حیطه مالکیت‌های معنوی را ندارد. مشارکت‌کننده‌ای چنین اظهار می‌دارد:

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

«ضمن این که مسائل مربوط به این حوزه و قوانینش خیلی قدیمی‌اند. روزآمد نشدن و خیلی از مشکلات در حوزه سرقت علمی جدیدن و قوانینی براش نوشته نشده» (مصاحبه شماره۷).

۳.٤. عدم تناسب نظام جرم و جزا

برخی صاحب‌نظران معتقدند در برابر تقلب‌ها و سرقت‌های علمی که اتفاق می‌افتد، تنبیه مناسب با جرم انجام شده اجرا نمی‌شود و آن طور که شایسته است جدی گرفته نمی‌شود. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«در دانشگاه‌های ما [شخص] این کار رو انجام می‌ده و دارای امتیازهایی هم به این وسیله شده در نتیجه این کار درونی شده و به صورت امروز درومده چون برخوردی در قبال این کار دریافت نکرده قبحشم ریخته شده» (مصاحبه شماره ۱۹).

٤.٤. شکل‌گیری الگوهای غلط

انجام برخی از انواع سوء رفتارهای علمی در جامعه دلیلی دیگر بر ارتکاب دیگر افراد در جامعه است. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«خیلی راحت در کشور کتاب‌های آکسفورد رو با مجوز وزارت ارشاد افست می‌کنیم...»(مصاحبه شماره ۲).

«وقتی خود استاد مرتکب بعضی تخلف‌ها می‌شه (حالا با آگاهی یا از روی عدم آگاهی) خوب دانشجو هم الگو می‌گیره» (مصاحبه شماره ۱۳).

«مدرک‌های جعلی برخی مسؤولین هم در جامعه باعث شکستن نرم‌ها در جامعه می‌شه و دیگران می‌گن وقتی اون شخص این کارو کرد چرا من نکنم!» (مصاحبه شماره ٤).

۵. عوامل اقتصادی

۱.۵. منفعت طلبی در علم

نوشتن مقاله، انجام کارهای پژوهشی و غیره توسط اشخاص و شرکت‌ها در ازای دریافت پول، راه سودجویی و منفعت طلبی را در علم گشوده است. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«جلوی دانشگاه تو خیابون یا حتی تو خود دانشگاه تو ایستگاه‌ها تبلیغات رو میبینم که نوشته پایان‌نامه ۸۰۰ هزارتومان!!!» (مصاحبه شماره۹)

۲.۵. کمبود بودجه و امکانات

پذیرش دانشجو در دانشگاه، بدون در نظر گرفتن امکانات موجود، معضلاتی به وجود خواهد آورد که تخلفات عمدی و سهوی علمی بدون شک از پیامدهای آن خواهد بود. مشارکت‌کننده‌ای می‌گوید:

«دانشجو می‌گیریم اما محدودیت اعتبار داریم، در آموزش ابزار و مواد کم داریم درحالیکه در بعضی موارد باید واقعاً درس به صورت عملیاتی صورت بگیره. درنتیجه کار با کیفیت لازم انجام نمی‌شه» (مصاحبه شماره۳).

۳.۵. پیشرفت ابزار و تکنولوژی

با پیشرفت تکنولوژی ارتباطات، محدودیت زمانی و مکانی برای دسترسی به اطلاعات به حداقل رسیده است. این دسترسی گسترده راه‌های جدیدی برای سرقت‌های علمی به وجود آورده است. مشارکت‌کننده‌ای می‌گوید:

«با استفاده از اینترنت و سایت‌ها این کار [تقلب و سرقت علمی] راحت‌تر شده» (مصاحبه شماره١٤).

بحث

هدف این پژوهش آسیب شناسی تقلب‌ها و سرقت‌های علمی با استفاده از شناخت تجارب صاحب‌نظران دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بود. این پژوهش به طور خاص به دنبال این بود که عوامل مؤثر بر ارتکاب تقلب و سرقت علمی را مورد شناسایی قرار دهد. نتایج پژوهش را به طور کلی می‌توان در دو عامل اصلی درونی و بیرونی دسته‌بندی کرد. عوامل درونی عواملی هستند که مربوط

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

به استعدادها، ادراک و دریافت‌های خود شخص از طریق کانال‌های خانواده و جامعه است. در این نوع عوامل، خود شخص محور اصلی در انتخاب رفتارها است و شخصیت انتسابی و اکتسابی وی در ارتکاب به تقلب و سرقت علمی، تصمیم گیرنده است. عوامل درونی در برگیرنده دو موضوع پرورشی و فرهنگی است. عوامل بیرونی نیز آن دسته از عواملی هستند که از محیط اطراف بر عملکرد شخص در انجام کار پژوهشی نیرو وارد می‌کنند. در این مورد شخص در ارتکاب تخلف به طور اختیاری و غیر اختیاری، از محیط تأثیر می‌گیرد. عوامل بیرونی به سه موضوع آموزشی، اجتماعی و اقتصادی تقسیم می‌شوند (جدول ۱).

جدول ۱. عوامل تأثیرگذار بر تقلب و سرقت علمی

عوامل تقلب و سرقت علمی				
عوامل درونی		عوامل بیرونی		
فرهنگی	پرورشی	آموزشی	اجتماعی	اقتصادی
۱. ضعف ارزش‌های اخلاقی، ۲. فقدان انگیزه و علاقه، ۳. ضعف ایمان، ٤. شکل‌گیری روابط، ٥. راحت طلبی	۱. عدم تخصص کافی، ۲. نا آگاهی از قوانین مربوطه، ۳. ضعف در نگارش، ٤. ضعف در ترجمه	۱. آموزش محور بودن، ۲. توجه به کمیت به جای کیفیت، ۳. آموزش و اطلاع رسانی ناکافی، ٤. اجبار در پژوهش، کمبود زمان	۱. عدم کنترل و نظارت کافی، ۲. به روز نبودن قوانین، ۳. عدم تناسب جرم با جزا، ٤. شکل‌گیری الگوهای غلط در جامعه	۱. منفعت طلبی در علم، ۲. کمبود بودجه و امکانات، ۳. پیشرفت ابزار و تکنولوژی

در مطالعه حاضر از جمله عوامل ارتکاب سرقت علمی، ضعف در ترجمه است که با نتایج اریت همسو است(۷). رایان در نتایج خود به متناسب نبودن نظام پاداش و تنبیه اشاره می‌کند که در مطالعه حاضر نیز این عامل مؤثر در ارتکاب غیر اخلاقی علمی شناخته شد(۸). کاول و همکاران، آرنت جینسن و همکاران، در مطالعات خود فرهنگ، پرورش و تربیت شخصیت فرد را عامل ارتکاب معرفی می‌کنند(۹و۱۰). نتایج مطالعه حاضر همسو با مطالعات ایشان است. اما در زمینه تأثیر فرهنگ، نتایج با مطالعه ویلر همسو ناست(۱۱). احتمالاً به دلیل تفاوت فرهنگ‌ها در کشورهای مورد مطالعه است.

کنی افزایش دسترس‌پذیری و قابلیت‌های اینترنت را باعث افزایش تقلب و سرقت علمی اعلام کرده است. مطالعه حاضر با نتایج وی همسو است(۱۲). پکورایی نیز ناآگاهی و عدم آموزش کافی را از عوامل شکل‌گیری تقلب و سرقت علمی به دست آورده است(۱۳). نتایج مطالعه حاضر با این نتایج همسو است. خاکی صدیق در مطالعه خود شکل‌گیری روابط را دلیلی بر ارتکاب افراد به تقلب و سرقت علمی می‌داند(۱٤). نتایج مطالعه حاضر ادعای وی را اثبات می‌کند. فوده ادعا می‌کند کمبود پایگاه اطلاعاتی نیز از عوامل مؤثر در این زمینه است(۱۵). نتایج به دست آمده این ادعا را اثبات کرده است.

با توجه به این که زیر پا گذاشتن اخلاق علمی توسط دانشمند و پژوهنده، به طور فردی انجام می‌شود ولی این سوء رفتارهای علمی در بستر و چارچوب شرایط تربیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی معینی اتفاق می‌افتد نه در خلأ(۱٦). افراد در جریان اجتماعی شدن که نوعی یادگیری تدریجی است از نظر تکوین و رشد شخصیت با این هنجارها و اصول اساسی رفتار اجتماعی در ارتباط هستند. آنان از نظر ارتباطی که با محیط اجتماعی دارند از

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

ابتدا هم به اتکای خصوصیات آن پرورش پیدا می‌کنند و هم در معرض أخذ عوارض منفی آن هستند که ملاک تشخیص منفی بودن آن در اغلب موارد الگوهای موجود در جامعه است(۱۷).

نتیجه‌گیری

ایجاد یک نظام صحیح اخلاقی در پژوهش نه در سطح پند و اندرز می‌گنجد و نه در کنترل‌های بیرونی و نظارت دولتی، به طور کامل قابل حل است. توسعه اخلاق علم مستلزم رویکردی سامان‌مند و ایجاد زمینه‌ها و بسترهای مساعد ساختاری و ساز و کارهای مناسب انگیزشی است. هنجارها، ارزش‌ها و منش‌های اخلاقیات علمی، نه بر اساس الگوی فرهنگ‌سازی از بالا، بلکه با الگوی شیوع و انتشار درون‌زا در بستر فعالیت‌های خود جوش از سوی انجمن‌های تخصصی، نهادهای حرفه‌ای دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی توسعه می‌یابد(۱۸). لذا پیشنهاد می‌گردد کتابخانه‌ها به عنوان یکی از نهادهای حرفه‌ای تأثیرگذار، با مشارکت پویا به تشویق مراکز عالی و پژوهشی در جهت پایه‌ریزی فرهنگ صحیح در پژوهش و آموزش، برگزاری کارگاه‌ها و اطلاع‌رسانی در جهت کم رنگ کردن علل مؤثر در تقلب و سرقت علمی بپردازند. همچنین از آنجا که فریب‌کاری در پژوهش در بسیاری از رشته‌ها و در اکثر کشورها اندمیک یا بومی است(۱۹). پیشنهاد می‌گردد درباره علل وقوع تقلب‌ها و سرقت‌های علمی در دیگر دانشگاه‌ها و دیگر مؤسساتی که در تولید علم نقش دارند به منظور رسیدن یافتن راه حل مناسب برای پیشگیری و حذف این معضل در کشور مطالعات مشابهی صورت گیرد. از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان اشاره کرد که نتایج به دست آمده به دلیل تفاوت ماهیت در رشته‌های گوناگون نمی‌تواند قابل تعمیم به همه دانشگاه‌ها و رشته‌ها باشد.

منابع

1. Kermani nejadi badi M. [*Barresi haghe madi moalef dar hoghughe iran va conventionhaye beynolmelali*]. [Dissertation] Tehran: daneshgahe emam sadegh; 1997. [Persian].
2. Tavakol M. [*Jamee shenasi elm*]. Tehran: Jamee shenasan, 2009. [Persian].
3. Eslami H. [*Serghate elmi dar sathe daneshgahi*]. [citd 2012 Mar 16]. Available from: http://www.ical.ir/index.php?option=com_k2&view=item&id=2974:سرقت-علمی-در-سطح-دانشگاهی/-سید-حسن-اسلامی&Itemid=9 . [Persian].
4. Bergman L. Academic Research and Writing: Inquiry and Argument in College. 1st ed. London: Longman; 2009.
5. Zaker salehi Gh. [*Taghalobe elmi: janbehaye ejtemaee va hoghoghi*]. Tehran: Pajoheshkade motaleat farhangi va ejtemaee; 2010. [Persian].
6. pourahmad A, shamaee A. (Translator). [*Raveshhaye tahghigh dar olome ejtemaee*]. Yazd: daneshgah yazd. Sterberg GK. (Author); 1384. [Persian].
7. Eret E, Gokmenoghlo T. Plagiarism in higher education: a case study with prospective academicians. Procedia Social and Behavioral Sciences. 2010; 2(2): 3303-3307.
8. Ryan G, Bonanno H, Krass I, Scouller K, Smith L Undergraduate and Postgraduate Pharmacy Students' Perceptions of Plagiarism and Academic Honesty. Am J Pharm Educ. 2009; 73 (6):105.
9. Koul R, Clariana RB, Jitgarun K, Songsriwittaya A. The influence of achievement goal orientation on plagiarism. Learning and Individual Differences. 2009; 19(4): 506–512.
10. Arnett Jensen L, Jensen Arnett J, Shirley Feldman S, Cauffman E. It's Wrong, But Everybody Does It: Academic Dishonesty among High School and College Students. Contemporary Educational Psychology. 2002; 27(2): 209-228.
11. wheeler G. Plagiarism in the Japanese university: truly a cultural matter? Journal of second language writing. 2009; 18(1): 17-29.
12. Kenny D. Student plagiarism and professional practice. Nurse education today. 2007; 27(1):14-18.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

13. Pecorari D. Academic writing and plagiarism. London: writing and pedagogy, 2008.
14. Khaki sedigh A. [*Moghadamei bar akhlagh pajohi va akhlagh mohandesi*]. Tehran: Khaje nasir toosi; 2010. [Persian].
15. Fodeh P. [Barresi *karaie ravesh haye bazyabi etelaat dar moghabele ba dastborde elmi dar hal va ayandeh*]. majleye electronikie pazhuheshgahe etelaat va madareke elmie iran. 2008; 9(3): 1-5. [Persian].
16. Azizi F. [*Taahodate akhlaghi nevisandegane maghalat*]. Pazhuhesh dar pezeshki. 1995; 29(2): 105-108. [Persian].
17. Mohseni M. [*Mabani jamee shenasi elm*]. Tehran: Tahouri ; 1993. [Persian].
18. Ferasatkhah M. [*Akhlaghe elmi ramze erteghaye amozesh ali: jaygah va sazo karhaye akhlaghiate herfei dar tazmine keyfiate amozesh alie iran*]. akhlagh dar olum va fanavari. 2006; 1(1):13-25. [Persian].
19. Nakhaee N, Najafi pour H, Ruhani AA, Raftari SH, Mobasher M, Hasani F. [*Aeen nameh enzebatiye pishnahadiye soee raftarhaye pajoheshi: yek motalee keyfi*]. Gamhaye tosee dar amozesh pezeshki. 2010; 7(1): 1-8. [Persian].

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]

Pathology Analysis of Plagiarism: A Qualitative Research

Rezvan Ojaghi[1], Mahmod Keyvanara[2], Mozafar Cheshmeh sohrabi[3], Ahmad Papi[4]

Abstract

Introduction: *Today with development of university, that have the responsibility for scientific and ethical training of educated generation, plagiarism is not limited to special people and its ignorance especially in academic area will bring terrible consequence. Thus, it is necessary to discover reasons of plagiarism for preventing its growing development. This study aimed to explore experiences of faculty members in Isfahan University of medical science about the reasons of plagiarism.*
Methods: *This is qualitative study using in-deep interview. Participants were faculty members experienced at Isfahan University of Medical Science in 2011-2012. Purposive sampling was used. Sampling was continued until achieving data saturation.*
Results: *based on emerged finding reasons of plagiarism in academic community were categorized in the five groups: cultural, economic, upbringing, social and educational reasons.*
Conclusion: *Final findings were classified in internal and external categories. Internal factors are related to personal talents, self-perceptions and understanding that is achieving through family and social channels. External factors are environment force, which are effective on person's action. Person is influenced by environment consciously or unconsciously.*
Keywords: pathology, plagiarism, qualitative method

Addresses:
[1]. MSc student, Medical librarian and information science, School of management and medical information science, Isfahan University of medical science, Isfahan, Iran. Email: rezvan_ojaqhi@yahoo.com
[2]. (✉)Associate professor, Research center of effective social factors in health, Department of health management, School of management and medical information science, Isfahan University of medical science, Isfahan, Iran. Email: keyvanara@mng.mui.ac.ir
[3]. Associate professor, Department of librarian and information science, School of psychology and educational sciences, Isfahan University, Isfahan, Iran. Email: sohrabi51@yahoo.com
[4]. MSc, Department of medical librarian and information science, School of management and medical information science, Isfahan University of medical science, Isfahan, Iran. Email: papi@mng.mui.ac.ir

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-04]